

III ШЕМЕ СЕРТИФИКАЦИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДНО ПРЕХРАМБЕНИХ ПРОИЗВОДА У СРБИЈИ И ПОДРШКА УДРУЖЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНИКА

Весна Параушић¹, Светлана Рољевић Николић²

Уводна разматрања

Политика квалитета пољопривредно прехранбених производа има велику улогу и све већи значај, како на националним тржиштима, тако и на међународном тржишту пољопривредно прехранбених производа. Сертификација система безбедности и квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла у великој мери опредељује извозне резултате сваке земље, њену репутацију на међународном тржишту, а произвођачима и извозницима осигурава ефикаснији пласман и одрживу конкурентску позицију. Политика квалитета (на нивоу ЕУ и националном нивоу), као и многи грантови међународних институција дају подршку пољопривредним произвођачима који додају вредност својим производима управо учешћем у шемама квалитета, с обзиром да су у питању најчешће произвођачи малих количина производа, који се својим карактеристикама издвајају од конкуренције и масовне производње и потрошње.

Политика квалитета пољопривредно прехранбених производа обухвата различите сегменте производње, квалитета, трговине, маркетинга, односа са купцима, животне средине, а у њеном фокусу су:

- ✓ осигурање система безбедности и квалитета хране;
- ✓ промоција хране високог, традиционалног или јединственог квалитета, географског порекла или специфичног метода узгоја/ производње;
- ✓ додавање вредности производима, у циљу јачања конкурентности произвођача, раста продаје и остваривања виших продајних цена;

1 Др Весна Параушић, виши научни сарадник, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд, Србија, Е-адреса: vesna_pa@iep.bg.ac.rs

2 Др Светлана Рољевић Николић, научни сарадник, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд, Србија, Е-адреса: svetlana_r@iep.bg.ac.rs

- ✓ консолидација понуде и унапређење вертикалне координације у ланцу вредности производа;
- ✓ изградња и јачање поверења код потрошача да се на полицама мало-продајних ланаца налазе здравствено безбедни производи (најзначајније промене у сектору малопродаје хране су управо оне у сегменту система набавки и захтевних, приватних стандарда квалитета);
- ✓ прилагођавање понуде захтевима потрошача, као и специфичним захтевима одређених категорија купаца (на пример, везано за исламску или јеврејску заједницу);
- ✓ одрживост производње, очување животне средине, брига за добробит животиња;
- ✓ различити социјални аспекти, на пример побољшање услова рада запослених радника (Asfaw, Mithöfer & Waibel, 2009; Goodman, 2003; Colen, Maertens & Swinnen, 2012; EC, 2013; Mihovski et al., 2012; Piao, Fonseca, Carvalho, Saes & de Almeida, 2019; Reardon, Timmer & Berdegue, 2004; Warner, 2007; Живков, et al, 2014).

Заједничка пољопривредна политика ЕУ доприноси додавању вредности пољопривредним производима путем политике квалитета, односно шема квалитета за пољопривредно прехранбене производе, као и путем подршке која је расположива за рад произвођачких организација (ЕС, 2020а). На нивоу ЕУ (ЕС, 2013; ЕС, 2020б), подршка унутар мере шеме квалитета пољопривредно прехранбених производа укључује учешће пољопривредника и група пољопривредника у:

- ✓ шемама квалитета признатим на нивоу ЕУ (шеме које су регулисане посебним европским регулативама): примера ради, производи са географским ознакама (заштићено име порекла, енг. PDO и заштићена географска ознака, енг. PGI); гарантовано традиционални специјалитет (енг. TSG);
- ✓ националним програмима, односно шемама квалитета, укључујући и сертификацију органске производње (ове сертификационе шеме су верификоване од стране државе чланице ЕУ, односно независног инспекцијског тела);
- ✓ добровољним сертификационим шемама приватних оператора, које су препознате на националном нивоу.

У сектору пољопривреде и прехранбене индустрије Србије егзистира сет јавних и приватних стандарда, обавезних и добровољних, који покривају различите фазе ланца снабдевања (производња, прерада, дистрибуција) и нивое комуникације, са пословним партнерима или са потрошачима (Поповић, Параушић, 2016, стр. 34.). Стандард представља документ који прописује правила, смернице или карактеристике за производ или услугу, као и за производни процес (Mihovski et al., 2012, стр. 8), а најчешћа је следећа подела стандарда, према њиховим доносиоцима (Табела 1.):

- ✓ јавни стандарди (постављени су од стране међународних и националних власти или ЕУ, регулишу их закони/прописи и могу бити обавезни и добровољни);
- ✓ приватни стандарди (постављени су од стране купаца, тржишних ланаца, добављача, институција за нормирање, институција за инспекцију и сертификацију или невладиних организација); нису обавезни законом, већ су добровољни;
- ✓ постоје случајеви сарадњу између јавних и приватних стандарда, где приватни стандарди бивају усвојени од стране националних власти и дефинисани као обавезни (НАССР систем).

Табела 1. Подела стандарда према њиховим доносиоцима

СТАНДАРД	Ј А В Н И	П Р И В А Т Н И
ОБАВЕЗНИ	Закони, регулативе, правилници: нпр. принцип добре произвођачке праксе; принцип добре хигијенске праксе; НАССР	НАССР
ДОБРОВОЉНИ	Производи са ознакама географског порекла, органска производња...	ISO, GLOBALG.A.P, BRC, IFS

Извор: Mihovski et al., 2012, стр. 8.

Политика квалитета пољопривредно прехранбених производа у Србији у надлежности је Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије (скр. МПШВ), односно Групе за квалитет, декларисање и означавање хране, а правни оквир у овој области још увек није у потпуности усаглашен са ЕУ *acquis* (КЕИ, 2016).

МПШВ обезбеђује подршку произвођачима у сертификацији система безбедности и квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла на основу Правилника о подстицајима за спровођење активности у циљу подизања конкурентности кроз сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла (Службени гласник РС, број 39/18). Под сертификацијом у смислу овог Правилника, подразумева се поступак контроле и оцењивања процеса производње и добијеног производа, што укључује и лабораторијске анализе за проверу квалитета производа, као и издавање сертификата којим се потврђује њихова усклађеност са прописаним захтевима у погледу производње и квалитета ових производа, односно усаглашеност производа са спецификацијом, за производе са ознаком „српски квалитет“. Подстицаји обухватају подршку сертификацији:

- ✓ система управљања безбедношћу хране (енг. food safety certification) према ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS, GOST-R стандарду;
- ✓ добре пољопривредне праксе према *GLOBALG.A.P.* стандарду (енг. farm certification schemes GLOBALG.A.P.);
- ✓ система квалитета хране према *HALAL* стандарду (енг. food safety management system);
- ✓ система квалитета хране према *KOSHER* стандарду;
- ✓ производа добијених методама органске производње;
- ✓ производа са ознаком географског порекла;
- ✓ производа са ознаком „српски квалитет“.

Свакодневни рад истраживача Института за економику пољопривреде са пољопривредницима, удружењима пољопривредника, пољопривредно саветодавним службама и представницима јединица локалне самоуправе указује да већина учесника у пољопривреди и руралном развоју није потпуно сигурна шта се под појмом „сертификовани пољопривредни производи“ заиста подразумева. Стога, један од циљева овог рада јесте да јасније и прецизније појасни појам сертификације у пољопривреди, као и прикаже стање и напредак Србије у овој области.

Поглавље анализира тренутно стање, односно напредак Србије у области сертификације пољопривредних производа према *GLOBALG.A.P.* стандарду, сертификације органских и производа са ознаком

географског порекла, означавање производа (националном ознаком вишег квалитета „српски квалитет” и жигом „Чуваркућа“), као и доступну подршку са националног и покрајинског нивоа за потребе суфинансирања трошкова сертификације. Посебна тачка разматра улогу удружења пољопривредника у овим процесима, као и очекивања признавања и подршке за рад произвођачким групама и организацијама произвођача у наредном периоду.

Материјал и метод рада

Подаци су добијени деск истраживањем, које је укључило: анализу радова других аутора, као и студија и приручника у тематској области која је анализирана; анализу законских регулатива и правилника у Србији и ЕУ; анализу базе података МПШВ, Завода за интелектуалну својину Републике Србије, као и GLOBALG.A.P. организације.

Поредтога, аутори су обавили и интервјуе са пољопривредним произвођачима и саветодавцима на две локације (Лугавчина, Смедерево, 02.09.2020. и Амерић, Младеновац, 08.09.2020. година), чиме је истраживање допуњено квалитативним и емпиријским подацима. Интервју са пољопривредним произвођачима обављен у склопу реализације Пројекта. Техника статистичке анализе која је коришћена јесте дескриптивна статистика.

Сертификација добре пољопривредне праксе према GLOBALG.A.P. стандарду

GLOBALGAP је међународни приватни стандард и добровољна сертификациона шема у примарној пољопривредној производњи, који омогућава (олакшава) пласман пољопривредних и прерађених производа преко великих трговинских ланаца, пре свега у ЕУ. Служи за комуникацију између произвођача и трговаца (није видљив на производу, односно крајњим корисницима производа) и важи једну годину (након чега се ради ресертификација). Заступљен је у преко 100 земаља широм света, а укупан број произвођача унутар ове сертификационе шеме износи преко 200.000 (GLOBALGAP, 2020).

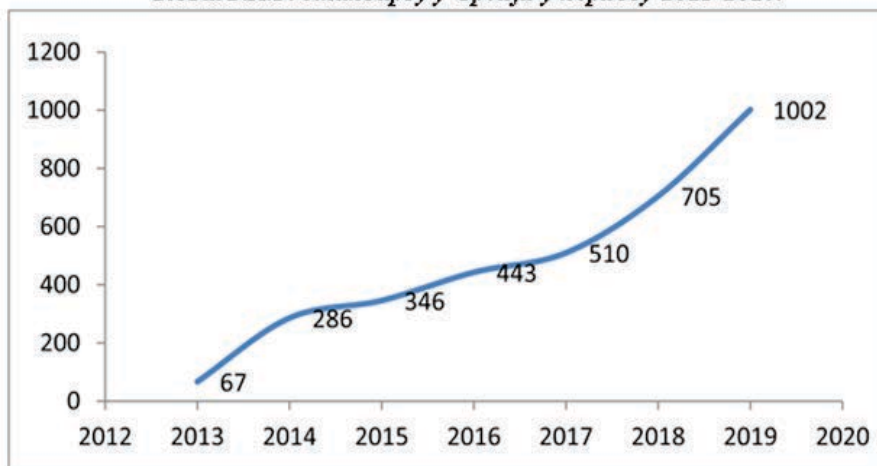
Циљ стандарда јесте сигурна и одржива пољопривредна производња, која користи пољопривредницима, трговцима и потрошачима широм света. Суштина стандарда јесте да малопродајни ланци „добију“ уверење

пољопривредних произвођача (својих добављача), а посредно и крајњих потрошача, да је храна произведена на фарми здравствено безбедна, да је произведена уз минимални штетан утицај на животну средину, пре свега преко смањење употребе хемијских инпута (заштите) и уз осигуран одговоран приступ добробити животиња и сигурности и правима радника, у погледу радних услова, радног окружења и слично (GLOBALGAP, *Cultivating the Future of the Planet*).

Усклађивање пољопривредне производње према овом стандарду све више је важно (како за високо развијене, тако подједнако и за неразвијене земље), не само за пласман производа на тржишта високе куповне моћи (ЕУ и ОЕCD), већ и за сва друга тржишта (Fiankor, Flachsbarth, Masood, & Brümmer, 2020; Masood & Brümmer, 2014; Wilkinson, 2004).

Процес сертификације пољопривредне производње према овом стандарду у Србији је почео 2013. године, када је било укупно 67 сертифицираних произвођача, а тренутно (2019) их је 1.002, од чега је само један у сектору сточарске производње (Графикон 1.).

Графикон 1. Број сертифицираних пољопривредних произвођача према GlobalG.A.P. стандарду у Србији у периоду 2013-2019.

Извор: GLOBALGAP (2020).

Према подацима Параушић, et al. (2019), највећи број произвођача у Србији према GLOBALGAP стандарду сертифицикује комбајнирано поврће (кукуруз шећерац, грашак и сл.), као и парадајз, шаргарепу, кромпир, лубенице, печурке, воће.

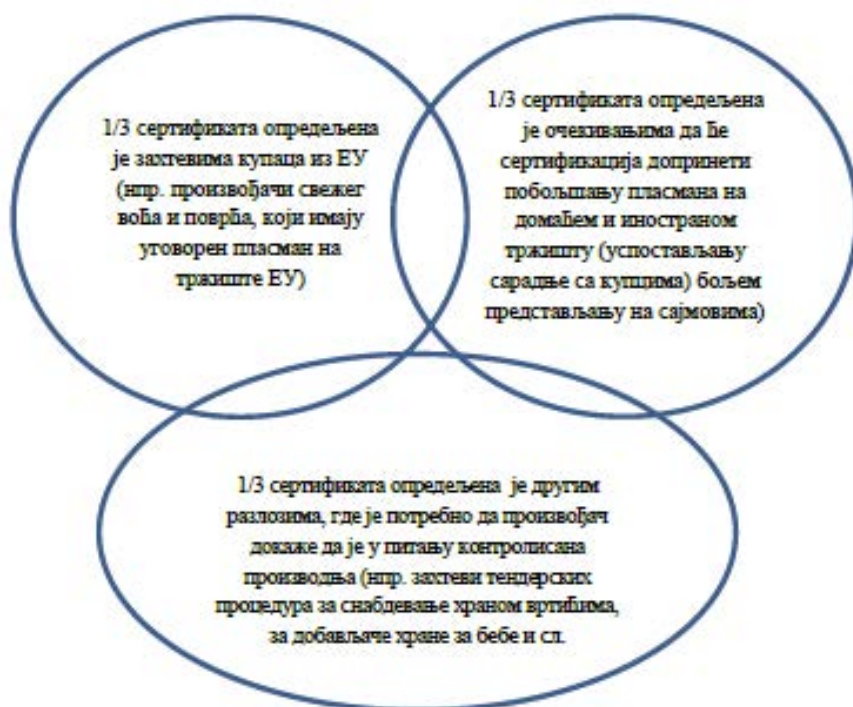
Иако је процентуално учешће GLOBALGAP сертифицираних произвођача ниско у односу на укупан број пољопривредника у Србији (свега 0,18% у 2019. години), охрабрује податак да се број произвођача у поменутој сертификационој шеми континуирано повећава, као и да је у периоду 2013-2019. година број произвођача који су сертифицивали производњу према овом стандарду растао по просечној годишњој стопи од 57% (формула 1.).

$$CAGR = \left(\sqrt[6]{\frac{1002}{67}} - 1 \right) * 100$$

CAGR= 56,96%

Мада анализирани стандард није обавеза за произвођаче и извознике, он је најчешће захтев купаца из ЕУ и већина сертифицираних домаћих произвођача одлучила се за овај стандард управо због извозних могућности (Шема 1.).

Шема 1. Разлози сертификације производње према Global G.A.P. стандарду у Србији

Извор: Параушић, В, Рољевић Николић, С, Грујић Вучковски Б. (2019).

Повећавање броја пољопривредних произвођача у оквиру ове сертификационе шеме у многоме ће зависити од финансијске снаге пољопривредника, као и задруга и извозних компанија (с обзиром да је највећи број сертификата у Србији добијен у оквиру учешћа у групној сертификацији). Ово стога, што је цена сертификата у Србији висока за пољопривреднике, а додатни трошкови су често везани за ангажовање домаћег консултаната, као и трошкове имплементације стандарда (уређења/адаптације/изградње одговарајућих објеката, просторија, као и генерално унапређење пословања у складу са захтевима стандарда GLOBALG.A.P.). Важно је истаћи да ова сертификациона шема не гарантује пласман, а како је сама сертификација и припрема за сертификацију скупа и административно захтевна, могу је увести само економски јаки произвођачи, који имају већ уговорен пласман робе на инострано тржиште или удружени произвођачи (заједничка имплементација стандарда), уз подршку извозника.

Производи добијеним методама органске производње

Осим што представља ослонац очувању животне средине, органска пољопривреда у Србији има потенцијал покретачке снаге руралног развоја, нарочито у маргинализованим подручјима, јер фаворизује младе и образовне у локалној средини, те ублажава миграције и промовише развој људског капитала на селу. Иако је тржиште органских производа у Србији још увек недовољно развијено, последњих година приметан је његов значајнији раст, настао као резултат подизања свести, не само потрошача, већ и произвођача, о значају и предностима органске производње, као и веће подршке МПШВ одређене за ове произвођаче (Рољевић Николић, Параушић, 2020).

Усвајањем трећег по реду Закона о органској производњи 2010. године (Сл. гласник РС, 30/10), успостављен је институционални оквир и створени услови за функционисање и развој сектора органске производње у Србији. Надлежни орган који обавља послове у вези са органском производњом је Дирекција за националне референтне лабораторије (Група за органску производњу), која се налази у саставу МПШВ, која има обавезу вођења збирне евиденције о органској производњи у земљи, успоставља и одржава контролни систем, верификује метод органске производње и правила прераде у органској производњи, пружа стручну подршку у изрази прописа и слично.

Органска пољопривреда присутна је скоро тридесет година у Србији, и готово континуирано бележи раст површина на којима се одвија. Према подацима МПШВ (Група за органску производњу), у периоду 2012-2018. година површина органске биљне производње повећана је за више од три пута, са просечном годишњом стопом раста од 20,3% (Табела 2.). Међутим, и поред овог раста, површине под органском биљном производњом у Србији покривају свега 0.6% КПЗ (2018), што је знатно ниже у поређењу са ЕУ-28, где је ово учешће 7,5% (Еуростат, 2018).

Табела 2. Површине под органском биљном производњом у Србији у периоду 2012-2018.

Године	Укупне површине (период конверзије + органски статус), ха	Промена површина (претходна година = 100), индекс	Учешће укупних површина под органском биљном произ. у КПЗ, %
2012.	6.340	-	0,2
2013.	8.228	130	0,2
2014.	9.548	116	0,3
2015.	15.298	160	0,4
2016.	14.358	94	0,4
2017.	13.423	93	0,4
2018.	19.255	143	0,6

Извор: МПШВ, Дирекција за националне референтне лабораторије (Група за органску производњу), http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/o_nama/organska/organska_proizvodnja_u_srbiji.html

У периоду 2015-2018. година, органска сточарска производња такође бележи раст, при чему је у органском узгоју највише повећано бројно стање живине, говеда, свиња и пчелињих друштава (Табела 3). Истовремено, у сектору органског узгоја коза дошло је до пада производње, а органски узгој оваца има благи раст.

Табела 3. Сточарска производња (органски статус и периоду конвезије), 2015, 2018.

Врста стоке	Година		Промена броја стоке (2015 = 100), индекс
	2015.	2018.	
Говеда, број	2.746	3.594	131
Козе, број	1.686	1.486	88
Живина, број	1.380	6.735	488
Овце, број	4.848	5.138	106
Свиње, број	232	284	122
Пчелиња друштва, број	2.504	3.061	122

Извор: МПШВ, Дирекција за националне референтне лабораторије (Група за органску производњу), http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/o_nama/organska/organska_proizvodnja_u_srbiji.html

Да би се добила што јаснија слика заинтересованости за органску пољопривреду у некој земљи, динамику раста површина под органском производњом треба анализирати заједно са променама броја субјеката укључених у систем снабдевања органским производима (Рољевић Николић ет ал., 2017). Према јединственој евиденцији МПШВ, број тржишних субјеката у сектору органске производње повећан је са 259 (2013.) на 500 (2018.), односно за преко 90%. Највећи број субјеката у 2018. години евидентиран је сектору биљне производње (359), а знатно мањи број се бави сточарством (55) и пчеларством (12), док се сакупљањем у природи бави њих 22. Прерадом органских производа бави се 118 субјеката, док се прометом органске хране бави 114 субјеката (Рољевић Николић, Параушић, 2020).

Подршка МПШВ произвођачима у систему органске производње у оквиру мера руралног развоја, у 2020. години већа је за чак 70% у односу на 2013. годину (Ибидем). Важећи Правилник о коришћењу подстицаја за органску биљну производњу (Сл. гл. РС, број 31/18 и 23/19 и 20/20) и Правилник о коришћењу подстицаја за органску сточарску производњу (Сл. гл. РС број 41/2017, 3/2018, 31/18) осигуравају фармерима у Србији следеће врсте подстицаја:

- ✓ Подстицај за органску биљну производњу увећавају се за 400% од износа основних подстицаја за биљну производњу, при чему укупни максимални износ који корисник подстицаја може да оствари је 520.000 динара годишње;
- ✓ Подстицај за органску сточарску производњу обухватају премију за млеко произведено методом органске производње, подстицаје за тов стоке, квалитетна приплодна грла, краве дојиле, кошнице пчела, производња конзумне рибе, краве за узгој телад за тов. Подстицаји се утврђују у одговарајућем износу по врсти поједине мере који се увећава за 40% од износа за подстицаје који се за исту врсту мере директних плаћања у сточарству исплаћују у складу са посебним прописом којим се уређује расподела подстицаја у пољопривреди и руралном развоју. Укупно за све врсте подстицаја корисник подстицаја може да оствари максимално 55.000.000 динара;
- ✓ Право на подстицаје остварује: правно лице, предузетник и физичко лице – носилац комерцијалног ППГ, уз испуњавање одговарајућих услова везано за бављење органском производњом. Примера ради, један од услова је да корисник подстицаја у наредне три године од године за коју је остварио право на подстицаје за органску биљну

производњу примењује методе органске биљне производње, на катастарским парцелама за које је остварио право на подстицаје за органску биљну производњу.

Подршку за развој органске производње пружа и Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство, који је током 2020. године расписао Конкурс за доделу средстава за суфинансирање трошкова набавке прикључне механизације за органску производњу, са укупним буџетом за ову меру од 9.000.000 РСД. Подстицај износи до 80% трошкова прихватљиве инвестиције без ПДВ-а, максимални износ средстава који се додељује по једној пријави јесте до 800.000,00 динара, а право на подстицаје остварују лица која су уписана у Регистар ПГ и која се налазе у активном статусу.

Производи са ознаком географског порекла

Ознака географског порекла, тиме што потрошачима гарантује контролисан и посебан квалитет производа и његово порекло, може да буде корисно маркетиншко и конкурентско средство произвођачима, који производе производе са овим ознакама, обезбеђујући бољи пласман производа на домаћем тржишту, већи извоз, више продајне цене и слично.

Ову област у Србији регулише Закон о ознакама географског порекла (Сл. гласник, број 18/2010 и 44/2018-др. закон)³, који разликује две врсте ознака:

- заштићено име порекла (PDO) је „географски назив земље, региона, или локалитета, којим се означава производ који одатле потиче, чији су квалитет и посебна својства искључиво или битно условљени географском средином, укључујући природне и људске факторе и чија се производња, прерада и припрема у целини одвијају на одређеном ограниченом подручју“, док је
- заштићена географска ознака (PGI) „ознака која идентификује одређени производ као производ пореклом са територије одређене земље, региона или локалитета са те територије, где се одређени квалитет, репутација или друге карактеристике производа суштински могу приписати његовом географском пореклу и чија се производња и/или, прерада и/или припрема одвијају на одређеном ограниченом подручју“.

3 Одредбе овог закона не примењују се на вино и ракију и друга алкохолна пића у делу у коме су стицање и систем заштите, као и остваривање права коришћења ознаке географског порекла на тим производима уређени посебним прописима.

Произвођачи производа који су у поступку контроле и сертификације имају искључиво право да свој производ са географским пореклом обележавају контролним маркама: „контролисано име порекла”, односно „контролисана географска ознака”. Произвођачи морају да испуњавају услове дефинисане у спецификацији и да поседују сертификат/потврду о усаглашености производа са спецификацијом производа издату од једне од овлашћених сертификационих кућа (КЕИ, 2016). Иако трајање регистрованог имена порекла, односно регистроване географске ознаке није временски ограничено, статус овлашћеног корисника ознаке географског порекла траје три године од дана уписа признатог статуса у Регистар овлашћених корисника ознаке географског порекла, уз могућност продужења неограничен број пута, све док траје ознака географског порекла.

Србија има 122 производа обележених ознакама географског порекла, а највећи број су пољопривредни и прехрамбени производи, пиво, вино, вода (Завод за интелектуалну својину Републике Србије). У сектору пољопривредних и прехрамбених производа, највећи број производа са ознакама географског порекла јесу месне прерађевине (пршута, kobасице, шунка и слично), као и производи прераде млека (сир, качкаваљ). У јавности су најпознатије ознаке: Сомборски сир, Златарски сир, Футошки свежи и кисели купус, Лесковачки домаћи ајвар, Ариљска малина, Ивањички кромпир, Ртањски чај, Сјенички овчији сир и слично.

Само три производа (хомољски мед, вино Бермет и лесковачки домаћи ајвар) имају међународну заштиту имена порекла (посредством Лисабонског аранжмана о заштити ознака порекла и њиховом међународном регистровању), а ниједан производ није заштићен на нивоу ЕУ⁴. Према Симовић (2015, стр. 20), „Словенија представља светли пример међу суседним државама, по домету заштите својих производа на нивоу ЕУ, док друге земље у региону, укључујући Србију, нису успеле да убеду произвођаче традиционалних производа и да их подрже у процесу заштите на нивоу ЕУ“.

Интервју са једним бројем земљорадничких задруга и удружења чији произвођачи производе производе са регистрованој географском ознаком (Параушић & Рољевић Николић, 2019), указује да на тржишту

4 Географске ознаке и традиционални изрази везани за вина, алкохолна пића и ароматизована вина са географским пореклом већ су укључени у Споразум о стабилизацији и придруживању између ЕУ и Србије и на основу реципроцитета признати су и заштићени у ЕУ, а у наредном периоду очекује ревизија ових листа ознака.

произвођачи ових производа још увек не остварују значајније користи, а како је сертификација ових производа значајан трошак пословања, ови пољопривредни произвођачи често себе називају „ентузијастима“. Ознака географског порекла даје само могућност да се на тржишту оствари боља продаја и виша цена, али то није гаранција да ће ове бенефите произвођачи и остварити. Велики проблем у пракси, на домаћем тржишту, јесте злоупотреба ознака географског порекла од стране пољопривредних произвођача и трговаца (која директно води нелојалној конкуренцији на тржишту), највећим делом услед недовољно ефикасног рада инспекцијских органа. Злоупотреба подразумева недозвољено коришћење ознака географског порекла од стране пољопривредних произвођача и/или трговаца који немају сертификовану производњу, нити припадају задрузи/удружењу које је званични корисник ознаке, што негативно утиче на све учеснике у ланцу вредности (и потрошаче и произвођаче). Потрошачи су погрешно или неправилно информисани о производима, услед чега не могу да доносе исправне одлуке у куповини, док пољопривредни произвођачи који сертификају производе са ознакама географског порекла често на домаћем тржишту не успевају да остваре вишу цену производа.

Претходно је вероватно и разлог због чега нема веће регистрације производа са ознакама географског порекла и/или већег коришћења потенцијала већ регистрованих ознака.

Правни оквир за спровођење система заштите географског порекла за пољопривредне и прехранбене производе није у потпуности усаглашен са ЕУ *acquis* (КЕИ, 2016). Тренутно, одговорност за спровођење Закона о ознакама географског порекла деле Завод за интелектуалну својину и МПШВ, док ће доношењем новог законодавног оквира надлежно тело за доношење и имплементацију прописа у вези са политиком квалитета пољопривредних и прехранбених производа бити искључиво МПШВ. У циљу постизања потпуне усаглашености националног правног оквира у области ознака географског порекла (шема квалитета) за пољопривредне и прехранбене производе са ЕУ *acquis* планира се доношење новог Закона о шемама квалитета за пољопривредне и прехранбене производе, као и одговарајућих правилника, којима ће се отклонити постојеће неусклађености и уредити и друге шеме квалитета, које тренутно недостају, као што су „традиционални контролисани специјалитети“, „планински производи“, као и националне шеме квалитета (Ибидем). Већина ових активности спроводиће се кроз

ИПА II пројекат „Јачање капацитета за имплементацију и даљи развој законодавног оквира у области органске производње, политике квалитета и промоције пољопривредних производа“, уз коришћење TAIEХ инструмента подршке. Иако до сада из Србије није било захтева за заштиту PDO/PGI/TSG за пољопривредне и прехранбене производе на ЕУ нивоу, у оквиру Твиниг пројекта реализоване су активности у циљу што скорије регистрације српских производа са ознакама географског порекла на нивоу ЕУ:

- припрема Нацрта Закона о шемама квалитета за пољопривредне и прехранбене производе (који је прилагођен регулативи ЕК);
- припрема спецификација за 3 производа, који би након усвајања Закона о шемама квалитета за пољопривредне и прехранбене производе, могли да аплицирају за заштиту ознака на нивоу ЕУ: Пиротски качкван, Фрушкогорски липов мед и Ариљска малина.

Пример добре праксе - ОЗЗ „Бегечки повртари“ из Бегеча, Нови Сад (Слика 1.). Задруга је настала 1927. године и тренутно је прва задруга на Балкану по производњи шаргарепе. Има 40 задругара, а претежна делатност задруге је повртарска производња, пре свега производња шаргарепе, која се узгаја на око 600 ха на нивоу целог села Бегеч. Уз подршку Градске управе града Новог Сада, успешно је 2017. године реализовала пројекат заштите географске ознаке за бегечку шаргарепу (ОЗЗ Бегечки повртари, 2017), а тренутно су у процедури обнове статуса овлашћеног корисника ове ознаке код Завода за интелектуалну својину.

Слика 1. Лого „Бегечка шаргарепа“

Извор: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ogp/Begecka%20sar-garepa%20-%20br.73.pdf

Бегечку шаргарепу од осталих издвајају физичке и хемијске карактеристике односно укус, боја, мирис и облик. Током 2019. године број задругара, корисника ознаке који су сертифицивали производњу „бегечке шаргарепе“ био је 18, и сваке године овај број се повећава.

Означавање пољопривредно прехранбених производа националном ознаком вишег квалитета („српски квалитет“) и жигом („чуваркућа“)

Према подацима МПШВ, ознака „Српски квалитет“ је „национална ознака вишег квалитета којом се обележавају пољопривредни и прехранбени производи у циљу информисања домаћих и иностраних потрошача о њиховим посебним својствима. Ознака гарантује квалитет производа специфичних карактеристика и доказано вишег квалитета у односу на производе исте категорије на тржишту“ (МПШВ, Група за квалитет, декларисање и означавање хране). Овај добровољни стандард квалитета регулисан је Уредбом о означавању пољопривредних и прехранбених производа националном ознаком вишег квалитета „Српски квалитет“ (Сл. гласник РС, број 90/2016). Ознака је настала као резултат заједничког рада произвођача пољопривредно прехранбених производа, МПШВ, Организације за храну и пољопривреду Уједињених нација (UN FAO) и Европске банке за обнову и развој (EBRD) у реализацији пројекта „Унапређење квалитета и безбедности хране у сектору производње меса“ (Слика 2.). Све ингеренције везано за ову ознаку (дефинисање поступка и процедура подношења захтева за ознаку, сам поступак означавања, вођење евиденције и слично) има МПШВ, Група за квалитет, декларисање и означавање хране.

Слика 2. Визуелни идентитет ознаке „Српски квалитет“

Извор: МПШВ Републике Србије, Група за квалитет, декларисање и означавање **хране**.

Први произвођачи који су стекли услове за коришћење ознаке „Српски квалитет“ су велике компаније у сектору меса, као што су: Carnex,

Yuhor, Топола и Златиборац. До сада је тек неколико производа домаће индустрије меса понело ову ознаку, а то су:

- Индустрија меса Carnex, д.о.о, Врбас: домаћа месната сланина, Selection паштета са комадићима меса грубо уситњена, Selection паштета са димљеном сланином грубо уситњена, домаћа сарма, рустик;
- Индустрија меса Топола, д.о.о, Бачка Топола: љути кулен и излетника салама;
- Златиборац, д.о.о, Београд: краљева салама и пилећа деликатес салама;
- YUHOR, д.о.о, Јагодина: домаћа паштета грубо уситњена и
- Неопланта, д.о.о, Нови Сад: војвођанска сланина (МПШВ, Група за квалитет, декларисање и означавање хране <http://www.minpolj.gov.rs/srpski-kvalitet/>).

У циљу развоја и промоције секторских стандарда квалитета, процедура за подношење захтева за стицање права коришћења ознаке предвиђа да захтев за коришћење ознаке подноси асоцијација произвођача, односно удружење произвођача исте групе производа, у име члана потенцијалног корисника ознаке.

Чуваркућа – жиг. Средином 2020. године почео је пројекат Привредне коморе Србије „Стварано у Србији“, са циљем подршке и промоције српске привреде и домаћих производа. У оквиру пројекта створен је колективни жиг са називом „Чуваркућа“, који гарантује, не само да је производ произведен у Србији (од домаће сировине и рада), већ и његов висок квалитет (Слика 3.).

Слика 3. Визуелни идентитет жига „Чуваркућа“

Извор: Привредна комора Србије (2020).

Фирме које желе да њихови производи понесу овај жиг захтеве (пријаве) би требало да поднесу Привредној комори Србије, уз услов да се производ налази на тржишту најмање годину дана пре упућивања захтева за доделу жига. Значај овог пројекта и уопште значај подршке и промоције домаћих производа позитивно оцењују многе фирме и јавно мњење, уз истицање важности очувања домаћих ресурса и домаће производње, посебно у кризним временима, какво је и време пандемије (Привредна комора Србије, 2020).

Финансијска подршка процесима сертификације у пољопривредној производњи са националног и покрајинског нивоа

У оквиру мера руралног развоја у циљу унапређења конкурентности пољопривреде, МПШВ и Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство обезбеђују подршку увођењу и сертификацији система безбедности и квалитета хране (ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS, GOST-R, GLOBALG.A.P., HALAL, KOSHER, Српски квалитет), органских производа и пољопривредно прехрамбених производа са ознаком географског порекла (Табела 4.).

Имајући у виду неповољне околности везано за ванредно стање уведено у Србији 15.03.2020. године (у циљу спречавања ширења заразе корона вирусом), Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство у 2020. години, одустао је од реализације већег броја конкурса за доделу подстицајних средстава у сектору пољопривреде и руралног развоја АП Војводина, па тако и од конкурса за доделу средстава за суфинансирање трошкова увођења и сертификације система безбедности и квалитета хране и производа са ознаком географског порекла на територији АП Војводине.

Табела 4. Подршка са националног и покрајинског нивоа сертификацији система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла

Корисник	Врста доступне подршке
	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
Физичко лице (носилац РППГ)	Подршка за увођење и сертификацију: <ul style="list-style-type: none">✓ добре пољопривредне праксе према GLOBALG.A.P. стандарду;✓ производа добијених методама органске производње;✓ производа са ознаком географског порекла;✓ производа са ознаком „српски квалитет”.

Корисник	Врста доступне подршке
Предузетник	Подршка за увођење и сертификацију:
Правно лице	<ul style="list-style-type: none"> ✓ система управљања безбедношћу хране према <i>ISO 22000, FSSC 22000, BRC, IFS, GOST-R</i> стандарду; ✓ добре пољопривредне праксе према <i>GLOBALG.A.P.</i> стандарду; ✓ система квалитета хране према <i>HALAL</i> и <i>KOSHER</i> стандарду; ✓ производа добијених методама органске производње; ✓ производа са ознаком географског порекла; ✓ производа са ознаком „српски квалитет”.
Удружење	<p>Подршка за увођење и сертификацију:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ производа добијених методама органске производње; ✓ производа са ознаком географског порекла;
<p>Висина подстицаја. Највиши укупни износ подстицаја по кориснику је 500.000.00 динара. Подстицаји се исплаћују у максималном износу од 50% трошкова плаћеног износа сертификације (без ПДВ), односно 65% за пољопривреднике у подручјима са отежаним условима рада у пољопривреди.</p> <p>Начин остваривања права на подршку. Корисник права на надокнаду дела трошкова сертификације захтев за остваривање права на подстицаје подноси МПШВ – Управи за аграрна плаћања за сваку календарску годину. Потребно је да потенцијални корисник поседује одговарајуће сертификате, односно доказ о извршеном плаћању трошкова сертификације</p>	
<p>Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство</p>	
Физичко лице/ предузетник / микро и мало привредно друштво/ задруга (носилац регистрованог ПГ)/ удружење грађана	<p>Бесповратна средстава намењена су за следеће инвестиције:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ трошкови израде елабората за добијање ознаке географског порекла и лабораторијских анализа које представљају део елабората за добијање ознаке географског порекла; ✓ трошкови контроле и сертификације пољопривредних и прехранбених производа с географским пореклом; ✓ трошкови увођења и сертификације система безбедности и квалитета хране: <i>ISO 22000, GLOBALGAP, BRC, IFS, FSSC 22000, GOST-R, HALAL, KOSHER, СРПСКИ КВАЛИТЕТ</i>;
<p>Висина подстицаја. Средства су намењена за суфинансирање до 70% подршке од плаћеног износа за реализовану инвестицију, умањену за износ ПДВ. Минимални износ средстава који се додељује по једној пријави јесте 30.000,00 динара, а максимални износ до 300.000,00 динара.</p> <p>Начин остваривања права на подршку. Средства се додељују путем конкурса и дефинисаних критеријума за избор пријава. Корисник подстицаја могу бити само лица која имају пребивалиште на територији АП Војводине, с тим што и место реализације инвестиције мора бити на територији АП Војводине. Потенцијали корисник је дужан да поднесе доказ о извршеном плаћању предметне инвестиције: трошкови лабораторијских контрола и анализа; трошкови израде елабората за добијање ознаке географског порекла; трошкови контроле и сертификације производа са географских пореклом;</p>	

Извор: Службени гласник РС, број 39/18 и Службени лист АПВ, број 60/18 и 40/19.

Улога удружења пољопривредника у процесима сертификације добре пољопривредне праксе, органских производа и производа са ознаком географског порекла

Удружења у области пољопривреде у Србији данас су бројна, али су слабо развијена. Њихова улога у политици пољопривредног и руралног развоја и преговарачка моћ на тржишту пољопривредних производа није значајна (пре свега, услед велике зависности од прерађивачке индустрије), обим активности, односно реализованих пројеката је мали, низак је степен професионализације, уз мањак управљачког кадра (Сл. гласник РС, број 85/14). Већина удружења пољопривредника данас постоји само „на папиру“, спада у категорију младих удружења или удружења са малим чланством и малим бројем активности (најчешће у сегменту одржавања обука и едукативних радионица), те као таква мало или нимално не доприносе побољшању конкурентности и тржишне позиције пољопривредника, нити развоју уговорних односа у интегрисаном ланцу снабдевања храном (Параушић, Цвијановић, 2014; Поповић, Параушић, 2016; Параушић, Домазет, Симеуновић, 2017; Параушић, 2018). Искуство аутора у раду са пољопривредницима и удружењима, указује да су удружења у Војводини развијенија у односу на остале регионе у Србији, као и да пчелари показују највећи степен организованости и активности кроз удружења.

У Србији област удруживања пољопривредника уређује Закон о удружењима (Сл. гласник РС, бр. 51/2009, 99/2011 - др. закони и 44/2018 – др. закон), према коме је удружење добровољна и невладина недобитна организација заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, као и да га могу основати најмање три оснивача. Према овом закону регистровани су и кластери у пољопривреди и руралном развоју, чије је оснивање и рад у ранијем периоду суфинансирало Министарство привреде Републике Србије, као и локалне акционе групе, које су са регистрацијом почеле 2019. године, стимулисане Правилником о подстицајима за подршку програмима који се односе на припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја, који је МПШВ донело у јануару 2019. године (Службени гласник РС, број 3/19).

Иако удружења пољопривредника у Србији нису још увек довољно развијена, препознаје се њихова позитивна улога управо у домену групне сертификације система безбедности и квалитета хране, органских производа и производа са ознакама географског порекла и заједничког

наступа произвођача на тржишту. Групна сертификација значајно снижава трошкове сертификације, олакшава административне и техничке процедуре за пољопривредне произвођаче, повећава број сертифицираних произвођача и слично. Примера ради:

- ✓ Укупан број носиоца GLOBALGAP сертификата у Србији у 2019. години било је 145, а број произвођача унутар ове сертификационе шеме 1.002, што значи да се произвођачи у великој мери опредељују за групну сертификацију (GLOBALGAP, 2020). Генерално, и у свету највећи проценат (око 74%) произвођача унутар ове сертификационе шеме припада опцији групне сертификације (GlobalG.A.P. Annual Report, 2018, стр. 32);
- ✓ У сертификацији производа добијених методом органске производње, такође је евидентан значај заједничке сертификације. Наиме, број оператера у органској производњи (произвођачи, прерађивачи, увозници-извозници, трговци, сакупљачи производа у природи) у 2017. години у Србији износио је 434, док је број кооперанта био чак 5.719;
- ✓ Признање овлашћених корисника ознака географског порекла остварује се посредством Завода за интелектуалну својину Републике Србије, уз активну улогу МПШВ и овлашћених сертификационих тела, као контролних органа. Пријаве Заводу за интелектуалну својину за признавање и упис ознака географског порекла подносе у највећем проценту управо земљорадничке задруге и удружења пољопривредника.

Имајући претходно у виду, јасно је да произвођачи морају константно да развијају сопствену производњу и маркетиншке способности, управо у оквиру јаким удружења произвођача, посебно имајући у виду да су удружења пољопривредника и задруге најбољи начин да се мали произвођачи, који су неконкурентни, тргују у неформалним каналима и имају високе трошкове увођења стандарда, укључе у модеран тржишни ланац (Radić-Jean, I., Mihailović, B., 2019; Симовић, 2015).

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024 (Сл. гласник РС, бр. 85/2014) такође указује да удружења пољопривредника и земљорадничке задруге морају имати већи значај у циљу унапређења система трансфера знања и развоја људских потенцијала;

технолошког развоја и модернизације пољопривредне производње и прераде; развоја тржишних ланаца и логистичке подршке сектору пољопривреде; јачања преговарачке моћи примарних произвођача и уређења уговорних односа у вертикалном ланцу вредности пољопривредних производа; јачања социјалног капитала и слично.

Већа улога удружења у примарној пољопривреди и подршка за њихово формирање и рад може се очекивати тек у наредном периоду, имајући и виду обавезу Србије да у процесу приступања ЕУ ради на успостављању произвођачких група и организација пољопривредних произвођача у оквиру једне линије производње. Тек доношењем Закона о уређењу тржишта пољопривредних производа и одговарајућих правилника о признавању и подршци раду произвођачких организација, створиће се законски оквир за формирање, признавање и подршку произвођачким групама и организација на начин на који оне функционишу у ЕУ, као и уређење уговорних односа у вертикалном ланцу вредности производа (Поповић, Параушић, 2016, стр. 43).

У ЕУ произвођачке организације и удружења произвођачких организација помажу пољопривредницима да смање трансакционе трошкове, да сарађују у преради пољопривредних производа, да пласирају сопствене производе на тржишту. Оне јачају колективну преговарачку моћ пољопривредника путем (Regulation EU No 1308/2013; ЕС, 2020в):

- обједињавања и концентрисања понуде (заједничко пласирање робе, стварање заједничких правила), као и заједничког пласмана на тржишту;
- планирања и прилагођавања производње (понуде) тражњи (захтевима тржишта);
- пружања техничке и логистичке помоћи својим чланицама;
- помагања у процесима управљања квалитетом производа;
- ефикаснијег трансфера знања.

Три најважније улоге произвођачких организација у ЕУ јесу управо:

- ✓ Ојачати преговарачку позицију пољопривредника на тржишту – колективним преговарањем у име чланица. Произвођачке организације имају овлашћења у погледу колективног преговарања о условима уговора о откупу (у свим секторима), као и додатно

преговарања о откупној цени (у сектору млека);

- ✓ Обједињавање понуде и заједнички пласман, уз планирање и прилагођавање производње захтевима тржишта и стварање заједничких правила за пласман (примера ради, у сектору воћа и поврћа статут произвођачких организације уређује да члан може изван организације продати највише 20% своје производње);
- ✓ Унапређење квалитета производа, кроз подршку произвођачима у учешћу шемама квалитета за пољопривредне и прехрамбене производе.

Организације произвођача морају имати статус правног лица, али могу имати различите правне облике, те то могу бити и земљорадничке задруге. Оно што је важно јесте да испуњавају критеријуме за признавање од стране државе у којој имају седиште.

У ЕУ у 2019. години било је 3.767 признатих произвођачких организација (ЕС, 2020г). Оне углавном делују у секторима воће и поврће и млеко и млечни производи, а највећи број признатих произвођачких организација има Француска (724), Немачка (692), Италија (583), Шпанија (579) и Грчка (466) (ЕС, 2020в).

У великом броју земаља ЕУ значајан проценат производње воћа и поврћа, као и сировог млека пласира се управо преко произвођачких организација. Примера ради, у 2017. години у сектору воћа и поврћа у Белгији се пласирало 94% производње, у Ирској и Италији по 71%, у Чешкој 70%, док се у сектору сировог млека у истој години у Чешкој пласирало 64% укупне производње, у Немачкој 43%, Белгији 41%, Француској 27% (ЕС, 2020г).

Подршка за произвођачке групе и организације у оквиру политике руралног развоја из Европског пољопривредног фонда за рурални развој (EAFRD) доступна је кроз следеће мере (Regulation EU, No 1305/2013):

- ✓ (а) *успостављање произвођачких група и организација* (подршка у трајању од 5 година се израчунава на темељу годишње производње произвођачке групе или организације пласиране на тржиште, а максимални годишњи износ подршке, који се постепено смањује је 100.000 евра; право на подршку имају признате произвођачке организације, са статусом МСПП, које је надлежно тело државе чланице ЕУ признало на основу одобреног пословног плана);

- ✓ (б) *сарадња*;
- ✓ (в) *програми квалитета за пољопривредне производе и храну*;
- ✓ (г) *улагања у физичку имовину* (примера ради, произвођачке организације у сектору млека могу користити EAFRD средства за изградњу млекарне или у сектору воћа и поврћа за подршку заједничким инвестицијама у логистику у корист свих чланица).

У процесу формирања и признавања произвођачких група и организација, корисна искуства пружа Република Хрватска, која од стране Министарства пољопривреде има већ десетак признатих произвођачких организација, и која подршку за њихово успостављање и рад (финансијска подршка за реализацију пословног плана у трајању од 5 година од дана признања) опредељује буџетским и EAFRD средствима.

У години прикључења Хрватске ЕУ (2013) усвојен је Закон о заједничкој организацији тржишта пољопривредних производа, којим су одређена, између осталог, и правила за произвођачке групе, произвођачке организације и међугранске организације, а 2014. године призната је прва произвођачка организација у сектору воћа и поврћа, у складу с Правилником о произвођачким организацијама у сектору воћа и поврћа (Народне новине бр. 4/2010, 120/2010). Данас област произвођачких организација регулише Правилник о произвођачким организацијама и другим облицима удружења примарних пољопривредних произвођача (Народне новине, број 87/20), а све произвођачке организације признате на темељу претходног правилника, који је регулисао признавање и подршку за почетак рада произвођачких организација, дужне су да се ускладе према одредбама новог Правилника у року од 24 месеца.

У процесу формирања и признавања произвођачких организација у Србији, важно ће бити да се оне не оснивају само да би се „повукла“ финансијска средства, него да буду истински одраз иницијативе произвођача и њихових циљева да изграде и ојачају своју преговарачку моћ и осигурају заједнички наступ на тржишту. Неопходно ће бити да буду формиране секторски (по линијама производа), регистроване у АПР, као правно лице, да имају одговарајући (минимални) број чланова, да остварују минимално дефинисани обим, односно вредност тржишне производње, да имају петогодишњи пословни план одобрен од стране МПШВ, као и статут и циљеве прилагођене захтевима које пред произвођачке организације поставља законодавство ЕУ.

Закључак

Политика квалитета пољопривредно прехранбених производа у Србији у највећој мери је у надлежности МПШВ (Групе за квалитет, декларисање и означавање хране), а правни оквир Републике Србије у овој области још увек није у потпуности усаглашен са ЕУ *acquis*.

Анализа шема сертификације пољопривредно прехранбених производа у Србији (GLOBALG.A.P., органски производи и производи са ознакама географског порекла), показала је напредак Србије, посебно у сегменту сертификације добре пољопривредне праксе и производа добијених методама органске производње, док нешто мањи помаци постоје у сертификацији производа са ознакама географског порекла.

Што се тиче сертификације добре пољопривредне праксе према GLOBALG.A.P. стандарду, Србија још увек има процентуално мали број произвођача у оквиру ове сертификационе шеме (свега 0,18% у 2019), али је њихов број у периоду 2013-2019. година растао по просечној годишњој стопи од 57% (са 67 сертифицираних произвођача у 2013. години, број је повећан на 1.002 у 2019.). Највећи број произвођача у Србији према GLOBALGAP стандарду сертифицикује комбајнирано поврће (кукуруз шећерац, грашак и сл.), као и парадајз, шаргарепу, кромпир, лубенице, печурке, воће, а само један сертифицивани произвођач је у сектору сточарске производње. Иако овај приватни стандард није обавезан за пољопривредне произвођаче и не гарантује пласман, он је најчешће захтев купаца из ЕУ и већина домаћих произвођача одлучује се за имплементацију и сертификацију овог стандарда због извозних могућности. Како је сама сертификација и припрема за сертификацију скупа и административно захтевна (при том стандард важи само једну годину), могу је увести само економски јаки произвођачи, који имају већ уговорен пласман робе на инострано тржиште или удружени произвођачи (групна сертификација), уз подршку удружења и извозника.

Органска пољопривреда присутна је скоро тридесет година у Србији, и готово континуирано бележи раст површина на којима се одвија. Према подацима МПШВ (Група за органску производњу), у периоду 2012-2018. година површина органске биљне производње повећана је за више од три пута, са просечном годишњом стопом раста од 20,3%. Међутим, и поред раста површина органске биљне производње, она је још увек није достигла свој пун потенцијал, имајући у виду повољне природне

услове, као и потенцијал тражње, посебно на међународном тржишту. Тако, површине под органском биљном производњом покривају у 2018. години свега 0.6% КПЗ, што је знатно ниже у поређењу са ЕУ-28, где је ово учешће 7,5%. Знатно мањи напредак Србија бележи у органској сточарској производњи.

Произвођачи производа са ознаком географског порекла на домаћем тржишту још увек не остварују значајније користи (боља продаја, више цене), пре свега, услед недовољно ефикасног инспекцијског система, сиве економије и злоупотребе ознака географског порекла од стране пољопривредних произвођача и трговаца, неовлашћених корисника ових ознака. Претходно је вероватно и разлог због чега нема веће регистрације производа са ознакама географског порекла и/или већег коришћења потенцијала већ регистрованих ознака. Тренутно, Србија има само три производа (хомолски мед, вино Бермет и лесковачки домаћи ајвар) која имају међународну заштиту имена порекла (посредством Лисабонског аранжмана о заштити ознака порекла и њиховом међународном регистровању) и ниједан производ заштићен на нивоу ЕУ.

Како правни оквир за спровођење система заштите географског порекла за пољопривредне и прехранбене производе није усаглашен са ЕУ *acquis*, у оквиру Твининг пројекта реализоване су две активности у циљу што скорије регистрације српских производа са ознакама географског порекла на нивоу ЕУ:

- припрема Нацрта Закона о шемама квалитета за пољопривредне и прехранбене производе (који је прилагођен регулативи ЕК);
- припрема спецификација за 3 производа, који би након усвајања Закона о шемама квалитета за пољопривредне и прехранбене производе, могли да аплицирају за заштиту ознака на нивоу ЕУ: Пиротски качкван, Фрушкогорски липов мед и Ариљска малина.

На крају, може се закључити да иако удружења пољопривредника у Србији нису довољно развијена, препознаје се њихова позитивна улога управо у домену групне сертификације добре пољопривредне праксе према GLOBALG.A.P. стандарду, као и сертификације органских производа и производа са ознакама географског порекла. Групна сертификација значајно снижава трошкове увођења стандарда, олакшава административне и техничке процедуре за пољопривредне

произвођаче, повећава број сертификованих произвођача и слично. Већа улога удружења у примарној пољопривреди и већа подршка из националног буџета за њихов рад, може се очекивати у наредном периоду, имајући и виду обавезу Србије да у процесу приступања ЕУ ради на успостављању произвођачких група и организација пољопривредних произвођача у оквиру једне линије производње. Тек доношењем Закона о уређењу тржишта пољопривредних производа и одговарајућих правилника о признавању и подршци раду произвођачких организација, створиће се законски оквир за формирање, признавање и подршку произвођачких група и организација (на начин на који оне функционишу у ЕУ), као и уређење уговорних односа у вертикалном ланцу вредности производа.

Литература

1. Asfaw, S., Mithöfer, D., & Waibel, H. (2009). EU food safety standards, pesticide use and farm-level productivity: The case of high-value crops in Kenya. *Journal of Agricultural Economics*, 60(3), 645-667.
2. GLOBALGAP (2020). База података, подаци добијени на упит аутора.
3. GLOBALGAP, Cultivating the Future of the Planet, линк: https://www.globalgap.org/uk_en/what-we-do/globalg.a.p.-certification/globalg.a.p/
4. GlobalG.A.P. Annual Report, 2018, линк: https://www.globalgap.org/content/.galleries/documents/GLOBALG.A.P._Annual_Report_2018_en.pdf.
5. Goodman, D. (2003). The quality 'turn' and alternative food practices: reflections and agenda. *Journal of Rural Studies*, 1(19), p. 1-7.
6. EC (2013). REGULATION (EU) No 1305/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 december 2013 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) No 1698/2005.
7. EC (2020a). CAP budget, EU added value, productivity in agriculture, линк: https://ec.europa.eu/info/news/cap-budget-eu-added-value-productivity-agriculture-data-now-available-our-new-dashboards-2020-mar-05_en, News, 5 March 2020, Brussels
8. EC (2020b). Aims of EU quality schemes, линк: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained_en, News, 5 March 2020, Brussels

9. ЕС (2020в). Producer and interbranch organisations. European Union's policy on producer and interbranch organisations, линк: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/market-measures/agri-food-supply-chain/producer-and-interbranch-organisations_en, News, 5 March 2020, Brussels
10. EU (2020 г). Adding value dashboard, линк: <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/AddingValue.html>
11. Еуростат (2018). Organic crop area by agricultural production methods and crops, база података, линк: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=org_cropar&lang=en.
12. Живков, Г, Тар, Д., Дулић Марковић, И., Марковић, А., Теофиловић, Н., Ракетић, Б. & Бернардини, П. (2014). Додати вредност производима, студија. Agrikultura&REDD, линк: <http://www.eastagri.org/docs/group/314/Background%20Paper%20SRB.pdf>.
13. Закон о органској производњи, Службени гласник РС, број 30/10.
14. Закон о ознакама географског порекла, Службени гласник РС, број 18/2010 и 44/2018-др. закон.
15. Закон о удружењима, Службени гласник РС, број 51/2009, 99/2011 - др. закони и 44/2018 – др. закон.
16. Завод за интелектуалну својину Републике Србије. Национални регистар е регистар ознака географског порекла, доступно на линку: <http://reg.zis.gov.rs/ogpreg/>
17. КЕИ (2016). Национални програм за усвајање правних тековина европске уније -друга ревизија. Канцеларија за европске интеграције, новембар 2016, линк: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa/NPAA_2016_revizija_srp.pdf
18. Masood, A., & Brümmer, B. (2014). *Impact of GlobalGAP certification on EU banana imports: a gravity modeling approach* (No. 49). GlobalFood Discussion Papers, линк: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/103985/1/798896396.pdf>.
19. Mihovski, B., Živadinović, T., Živkov, G., Dulić- Marković, I. & Barjolle, D. (2012). Vodič za sertifikaciju poljoprivredne proizvodnje i prehrambene industrije. REDD, SEEDEV & Mena Group.
20. МПШВ, Група за квалитет, декларисање и означавање хране, линк: <http://www.minpolj.gov.rs/srpski-kvalitet/>

21. МПШВ, Дирекција за националне референтне лабораторије, Група за органску производњу, база података, линк: http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/o_nama/organska/organska_proizvodnja_u_srbiji.html
22. ОЗЗ Бегечки повртари (2017). „Бегечка шаргарепа“ – географска ознака, спецификација производа, линк: http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ogp/Begecka%20sargarepa%20-%20br.73.pdf, мај 2017.
23. Параушић, В, Рољевић Николић, С & Грујић Вучковски Б. (2019). Анкетно истраживање мотива сертификавања пољопривредне производње према GLOBALG.A.P. стандарду у Србији.
24. Параушић, В. & Рољевић Николић, С. (2019). Интервју са представницима ОЗЗ „Бегечки повртари“, Удружењем „Футошки купус“, удружењем „Лесковачки ајвар“ и општим удружењем предузетника општине Ариље.
25. Параушић, В. (2018). Значај и улога удружења пољопривредника у Србији/Importance and role of association in Serbian agriculture. *Agroeconomika/Agrieconomica*.
26. Paraušić, V., Domazet, I., & Simeunović, I. (2017). Analysis of the relationship between the stage of economic development and the state of cluster development. *Argumenta Oeconomica*, 39(2), 279-305.
27. Параушић, В., Цвијановић, Ј. (2014). Конкурентност агропривреде Србије – кластери у функцији одрживе регионалне конкурентности. Институт за економику пољопривреде, Београд.
28. Поповић, В. & Параушић, В. (2016). Унапређење трговања у пољопривредно прехрамбеном сектору Србије. У Ј. Субић, С. Јанковић, З. Васиљевић, М. Лукић (ур.), Унапређење финансијских знања и евиденције на пољопривредним газдинствима у Републици Србији (стр. 23-54). Институт за економику пољопривреде, Београд.
29. Правилник о коришћењу подстицаја за органску биљну производњу, Службени гласник РС, број 31/18 и 23/19 и 20/20.
30. Правилник о коришћењу подстицаја за органску сточарску производњу, Службени гласник РС, број 41/2017, 3/2018, 31/18.
31. Правилник о подстицајима за спровођење активности у циљу подизања конкурентности кроз сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла, *Службени гласник РС, број 39/18*.

32. Правилник за доделу средстава за суфинансирање трошкова увођења и сертификације система безбедности и квалитета хране и производа са ознаком географског порекла у 2019. години на територији АП Војводине, Службени лист АПВ, број 60/18 и 40/19.
33. Правилник о произвођачким организацијама и другим облицима удружења примарних пољопривредних произвођача, Народне новине, број 87/20, линк: <http://propisi.hr/print.php?id=9954>.
34. Правилник о произвођачким организацијама у сектору воћа и поврћа, Народне новине бр. 4/2010, 120/2010.
35. Привредна комора Србије (2020). Представљање пројекта „Стварано у Србији“, линк: <https://pks.rs/vesti/predstavljen-novi-projekat-privredne-komore-srbije-stvarano-u-srbiji-2834>, 15.06.2020.
36. Piao, R. S., Fonseca, L., de Carvalho Januário, E., Saes, M. S. M., & de Almeida, L. F. (2019). The adoption of Voluntary Sustainability Standards (VSS) and value chain upgrading in the Brazilian coffee production context. *Journal of Rural Studies*, 71, 13-22.
37. Radić-Jean, I. & Mihailović, B. (2019). Istraživanje i analiza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda sa dodatom vrednošću i tržišnim potencijalom u regionu Braničevo-Podunavlje, Regionalna razvojna agencija „Braničevo Podunavlje“, februar 2019.
38. Reardon, T., Timmer, P. & Berdegue, J. (2004). The Rapid Rise of Supermarkets in Developing Countries: Induced Organizational, Institutional, and Technological Change in Agrifood Systems. *e JADE (electronic Journal of Agricultural and Development Economics)*, Vol. 1, No. 2, FAO, p. 168-183.
39. Roljević Nikolić S., Vuković P. & Grujić B. 2017. Measures to support the development of organic farming in the EU and Serbia. *Economics of Agriculture*. LXIV(1): 323-337.
40. Roljević Nikolić, S. & Paraušić, V. (2020). Organic farming and sustainable development of rural areas: a case study of Serbia. У М. Platania, М. Jeločnik, I-N. Gostin (Eds.), *Organic farming, ecomarket and their capitalization through the entrepreneurial initiative* (стр. 217-237). Alexandru Ioan Cuza University - Iași (Romania) & Institute of Agricultural Economics – Belgrade (Serbia).
41. Симовић, К. (2015). Агро-прехрамбене шеме квалитета на нивоу ЕУ и потенцијалне користи заштите српских производа у контексту преговора са ЕУ – предлог практичне политике, Центар за европске политике.

42. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године. Службени гласник РС, број 85/2014.
43. Уредба о означавању пољопривредних и прехранбених производа националном ознаком вишег квалитета „Српски квалитет”, Службени гласник РС, број 90/16.
44. Fiankor, D. D. D., Flachsbarth, I., Masood, A., & Brümmer, B. (2020). Does GlobalGAP certification promote agrifood exports? *European Review of Agricultural Economics*, 47(1), 247-272.
45. Colen, L., Maertens, M., & Swinnen, J. (2012). Private standards, trade and poverty: GlobalGAP and horticultural employment in Senegal. *The World Economy*, 35(8), 1073-1088.
46. Warner, K. D. (2007). The quality of sustainability: Agroecological partnerships and the geographic branding of California winegrapes. *Journal of Rural Studies*, 23(2), p. 142-155.
47. Wilkinson, J. (2004). The Food Processing Industry, Globalization and Developing Countries. *e JADE (electronic Journal of Agricultural and Development Economics)*, Vol. 1, No. 2, FAO, p. 184-201.